Marco D' Eramo- Αποπαγκοσμιοποίηση

Μετάφραση: Νίκος Κατσιαούνης

«Η ρωσική εισβολή στην Ουκρανία έβαλε τέλος στην παγκοσμιοποίηση που βιώσαμε τις τελευταίες τρεις δεκαετίες». Τάδε έφη Λάρι Φλινκ, διευθύνων σύμβουλος της BlackRock, της μεγαλύτερης επενδυτικής εταιρείας στον κόσμο που διαχειρίζεται περιουσιακά στοιχεία ύψους δέκα τρισεκατομμυρίων δολαρίων. Αν υποθέσουμε ότι η κατάσταση δεν θα ξεφύγει από τον έλεγχο –σταυρώνοντας τα δάχτυλά μας, «πιάνοντας το ατσάλι» στην Ιταλία και αντίστοιχα ξύλο στις αγγλοσαξονικές χώρες–, αυτό πρόκειται να καταστεί ένα από τα μακροχρόνια αποτελέσματα του πολέμου (ακόμη κι αν, για την ώρα τουλάχιστον, η εικόνα πόρρω απέχει από τα αποκαϊδια του ευρωπαϊκού πεδίου μάχης).

Αυτό δεν σημαίνει ότι ο κόσμος θα επιστρέψει αμέσως σε περιφερειακές οικονομίες, σε τελωνειακούς φραγμούς και περιορισμούς στην ελευθερία του κεφαλαίου. Η παγκοσμιοποίηση προϋποθέτει μια υλική υποδομή υπερβολικά ογκώδη –κυκλώπεια θα λέγαμε– για να διαλυθεί με τέτοια ευκολία. Μια κλεφτή ματιά σε λιμάνια με κοντέινερ εμπορευμάτων, όπως το Μπουσάν ή το Ρότερνταμ, είναι αρκετή για του λόγου το αληθές. Ακόμα καλύτερα: Ρίξτε μια ματιά στο MarineTraffic, έναν ιστότοπο που απεικονίζει όλα τα πλοία που βρίσκονται στη θάλασσα οπουδήποτε στον κόσμο σε οποιαδήποτε δεδομένη στιγμή. Το μέγεθος είναι πραγματικά συγκλονιστικό.

Όμως δεν πρέπει να υποτιμήσουμε αυτό που συμβαίνει στην παγκόσμια οικονομία και, κυρίως, στους οικονομικούς πόρους. Διότι ο σημερινός πόλεμος δεν είναι απλώς ασύμμετρος – είναι επίσης υβριδικός, καθώς διεξάγεται σε πολλές διαφορετικές σκακιέρες με αντιθετικά στρατόπεδα. Από τη μία πλευρά υπάρχει

η Ρωσία, η οποία διεξάγει έναν συμβατικό πόλεμο εναντίον της Ουκρανίας με τανκς, πυραύλους και βόμβες – αλλά ο πραγματικός της αντίπαλος είναι το ΝΑΤΟ και, εντέλει, οι Ηνωμένες Πολιτείες. Από την άλλη έχουμε τις ΗΠΑ, οι οποίες διεξάγουν έναν αντισυμβατικό πόλεμο κατά της Ρωσίας και προετοιμάζονται για ανταρτοπόλεμο σε περίπτωση μερικής ή ολικής προσάρτησης της Ουκρανίας, ενώ ταυτόχρονα εξαπολύουν έναν συνολικό και αιφνίδιο χρηματικο-οικονομικό αποκλεισμό. Δεν είναι τυχαίο ότι ο Γάλλος Υπουργός Οικονομικών Bruno Le Maire αποκάλεσε τον αποκλεισμό από το SWIFT «οικονομικό πυρηνικό όπλο».

Ωστόσο, το πρόβλημα με τα πυρηνικά όπλα –είτε τα πραγματικά είτε τα οικονομικά– είναι ότι δημιουργούν ραδιενεργά κατάλοιπα (πρόσφατα έγραψα στο *Sidecar* για τη χρήση και την κατάχρηση των κυρώσεων ως εργαλείο των αυτοκρατοριών). Σε αυτή την περίπτωση, αυτό που έχει υποστεί ζημιά είναι η πίστη στην ίδια την παγκοσμιοποίηση και, κατά συνέπεια, στα ίδια τα θεμέλια πάνω στα οποία έχει οικοδομηθεί. Μια παγκοσμιοποιημένη οικονομία στηρίζεται στην υπόθεση ότι η τάξη στο γενικό σύνολο είναι σημαντικότερη από τις απρόβλεπτες καταστάσεις των μεμονωμένων κρατών. Το κεφάλαιο μπορεί να μετακινείται ελεύθερα μεταξύ τραπεζών σε διαφορετικά έθνη μόνο εάν είναι εξίσου ασφαλές για κάθε ίδρυμα. Ως εκ τούτου, η παγκοσμιοποίηση προϋποθέτει ότι δεν υπάρχουν εθνικές ελίτ, αλλά μία ενιαία και παγκόσμια που είναι άτρωτη στις μεταστροφές της κρατικής πολιτικής. Πρόκειται για μια υπόσχεση η οποία σαγήνευσε τους πλούσιους στις υποτελείς χώρες, που μέχρι τότε αισθάνονταν υποταγμένες στον αυτοκρατορικό πυρήνα. Παρουσίασε σε αυτές τις περιφερειακές ελίτ μια οφθαλμαπάτη: το τέλος της υποταγής και της αφομοίωσής τους στη μόνη κυρίαρχη δύναμη του πλανήτη. Υπό το καθεστώς της παγκοσμιοποίησης, ένας μεγιστάνας οποιασδήποτε χώρας που αγοράζει ένα σπίτι στο Λονδίνο ή ανοίγει έναν τραπεζικό λογαριασμό στη Νέα Υόρκη προσδοκούσε ότι τα περιουσιακά του στοιχεία θα ήταν ασφαλή, ανεξάρτητα από τις μεταβολές της παγκόσμιας διπλωματίας. Το σύνθημα ήταν: «Δισεκατομμυριούχοι όλων των χωρών ενωθείτε» (κάτω από μια ενιαία υπερεθνική πατρίδα) – μια ψευδαίσθηση που

εκ των υστέρων αποκαλύφθηκε από την ουκρανική κρίση.

Αν το Ηνωμένο Βασίλειο προχωρήσει στη δέσμευση της περιουσίας των Ρώσων δισεκατομμυριούχων, για ποιον λόγο άλλοι ξένοι μεγιστάνες να επενδύσουν τα κεφάλαιά τους στην Μπελγκράβια,[2] γνωρίζοντας ότι μπορεί να γίνουν στόχος σε περίπτωση που η χώρα τους πέσει στη δυσμένεια των Ηνωμένων Πολιτειών; Οι δισεκατομμυριούχοι του κόσμου συνειδητοποιούν το ψεύδος της υπόθεσής τους ότι τα χρήματα δεν βρωμάνε – υπό ορισμένες συνθήκες, τα χρήματα ορισμένων ανθρώπων βρωμάνε, και μάλιστα άσχημα. Η κατάσχεση των συναλλαγματικών διαθεσίμων της Ρωσίας απεδείχθει περισσότερο σεισμογενής. Όπως γράφει ο Adam Tooze στο *New Statesman*, «Το πάγωμα των αποθεματικών της κεντρικής τράπεζας της Ρωσίας σημαίνει ότι διαβήκαμε τον Ρουβίκωνα. Μετατοπίζει τη σύγκρουση στην καρδιά του διεθνούς νομισματικού συστήματος. Αν τα αποθεματικά της κεντρικής τράπεζας ενός μέλους των G20, που είναι διαπιστευμένα στους λογαριασμούς μιας άλλης κεντρικής τράπεζας των G20, δεν είναι ιερά και απαραβίαστα, τίποτα στον χρηματοπιστωτικό κόσμο δεν είναι». Εν ολίγοις, ο πόλεμος τραυμάτισε την παγκοσμιοποίηση προκαλώντας απώλεια της πίστης στην πρωτοκαθεδρία της οικονομίας έναντι της πολιτικής – μαζί με τα υλικά προβλήματα των προμηθειών, των αλυσίδων εφοδιασμού και των πρώτων υλών.

Δεν είναι τυχαίο ότι η άρχουσα τάξη της Κίνας είναι η πιο νευρική για τέτοιου είδους ζητήματα. Η παρέμβαση του Κινέζου αναπληρωτή υπουργού Εξωτερικών Le Yucheng σε φόρουμ που πραγματοποιήθηκε στο Πανεπιστήμιο Tsinghua έναν μήνα μετά τη ρωσική εισβολή ήταν διαφωτιστική απ’ αυτή την άποψη. Η πιο αυστηρή προειδοποίησή του ήταν ότι:

«Η παγκοσμιοποίηση δεν πρέπει να “εξοπλιστεί”… Η Κίνα έχει αντιταχθεί εξαρχής στις μονομερείς κυρώσεις που δεν βασίζονται ούτε στο διεθνές δίκαιο ούτε στην εξουσιοδότηση του Συμβουλίου Ασφαλείας. Η Ιστορία έχει δείξει επανειλημμένα ότι, αντί να επιλύει προβλήματα, η επιβολή κυρώσεων είναι σαν να “σβήνεις τη φωτιά με καυσόξυλα” και μόνο χειρότερα θα κάνει τα πράγματα. Η παγκοσμιοποίηση χρησιμοποιείται ως όπλο και απ’

αυτό δεν γλιτώνουν ούτε οι άνθρωποι του αθλητισμού, του πολιτισμού, της τέχνης και της ψυχαγωγίας. Η κατάχρηση των κυρώσεων θα επιφέρει καταστροφικές συνέπειες για ολόκληρο τον κόσμο».

Δεν είναι περίεργο που η Κίνα αυτοπαρουσιάζεται ως υπέρμαχος της παγκοσμιοποίησης. Εξάλλου η παγκοσμιοποίηση ήταν που μέσα σε τριάντα χρόνια μετέτρεψε την Κίνα στη δεύτερη μεγαλύτερη οικονομική και στρατιωτική δύναμη του κόσμου. Οποιαδήποτε προσπάθεια ανάσχεσης της Κίνας συνεπάγεται την αναίρεση αυτής της συνθήκης ή τουλάχιστον τη μετατροπή της. (Αντίθετα με την επικρατούσα σοφία, δεν υπάρχει μόνο μία δεδομένη μορφή που μπορεί να πάρει η παγκοσμιοποίηση αλλά πολλές – μπορεί να δομηθεί με ποικίλους τρόπους και στη βάση διαφορετικών διατάξεων ισχύος).

Η εκλογή του Ντόναλντ Τραμπ σημασιοδότησε το σημείο καμπής σε αυτή την προσπάθεια πρόκλησης ασφυξίας στην Κίνα και, παράλληλα, στην επιβράδυνση της παγκοσμιοποίησης. Ωστόσο, αυτή η εκλογή πρέπει να γίνει κατανοητή ως μέρος μιας ευρύτερης διαδικασίας, κατά την οποία η σωρευτική επίδραση ποικίλων γεγονότων προκάλεσε τη μετατόπιση των παγκόσμιων ισορροπιών. Τα τελευταία έξι χρόνια γίναμε μάρτυρες μιας σειράς «αποσυνδέσεων» των διεθνών συνδετικών κρίκων και των λύσεων από τους υπερεθνικούς κόμβους. Την προεδρία του Τραμπ, της οποίας προηγήθηκε το Brexit, ακολούθησαν η πανδημία του κορονοϊού και ο πόλεμος στην Ουκρανία. Σε κάθε περίπτωση, μια πτυχή της παγκοσμιοποίησης τέθηκε υπό αμφισβήτηση. Το Brexit σταμάτησε την ευρωπαϊκή ενσωμάτωση στις παγκόσμιες χρηματοπιστωτικές αγορές που εδρεύουν στο Λονδίνο. Με τον Τραμπ, οι εμπορικοί πόλεμοι –που μέχρι πρότινος θεωρούνταν κατάλοιπο του παρελθόντος– αναζωπυρώθηκαν. Στη συνέχεια, η πανδημία διέκοψε τις κρίσιμες αλυσίδες εφοδιασμού – σήμερα, η ουκρανική σύγκρουση έχει συνταράξει τη γεωγραφία της παροχής πρώτων υλών, ενώ ο αντίκτυπος του χρηματοπιστωτικού πυρηνικού όπλου δεν έχει ακόμη εκτιμηθεί.

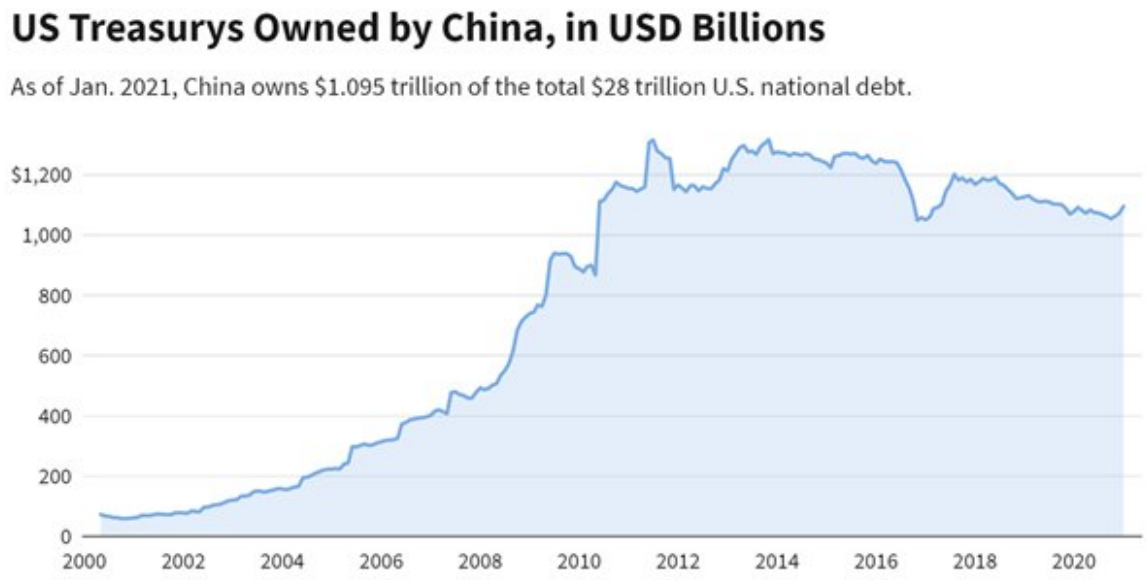
Η διαμάχη για τη στρατηγική εντός των Ηνωμένων Πολιτειών

σχετικά με τον τρόπο αντιμετώπισης της Κίνας είχε ήδη ξεκινήσει μετά την κρίση του 2008 και συνεχίστηκε καθ' όλη τη διάρκεια της θητείας του Ομπάμα. Μεταξύ των Αμερικανών πολιτικών δεν υπήρχε καμία συντεταγμένη απάντηση στην άνοδο της Κίνας, κανένας «σχεδιασμός του κεφαλαίου» που θα ικανοποιούσε τους παλαιούς ορθόδοξους μαρξιστές. Στην πραγματικότητα, από τότε που προέκυψε το ζήτημα, υπήρξαν φράξιες υπέρ και κατά της παγκοσμιοποίησης, οι οποίες αναγνωρίζουν ότι η αποπαγκοσμιοποίηση θα μπορούσε να ζημιώσει τα συμφέροντα πολλών ισχυρών οικονομικών παραγόντων και να πυροδοτήσει διαδικασίες των οποίων τα αποτελέσματα είναι δύσκολο να υπολογιστούν.

Αλλά αν η εκλογή του Τραμπ ώθησε τις αμερικανικές ελίτ να επανεξετάσουν την παγκόσμια τάξη, η πανδημία ήταν που αποκάλυψε τον συμβιβαστικό χαρακτήρα της κινεζικής παγκοσμιοποίησης. Δεν λέγεται συχνά ότι, για πάνω από δύο χρόνια, η πανδημία χρησιμοποιήθηκε για να δικαιολογήσει τον πλήρη αποκλεισμό της Κίνας από τον έξω κόσμο: Μια απομόνωση που είχε να συμβεί από τότε που η δυναστεία των Τσινγκ προσπάθησε να εμποδίσει την εισαγωγή οπίου τη δεκαετία του 1830. Η πλήρης εξαφάνιση των Κινέζων τουριστών από άλλες χώρες ήταν μόνο η πιο εμφανή έκφρασή της. Υπό ένα ορισμένο πρίσμα, η πανδημία ήταν το όχημα για τον (τουλάχιστον μερικό) αναπροσανατολισμό της οικονομίας της Κίνας προς την εσωτερική κατανάλωση – αν και στην περίπτωση αυτή απλώς ανέδειξε μια τάση που είχε αρχίσει πριν από την εκλογή του Τραμπ.

Η παγκοσμιοποίηση, το κινεζικό εμπορικό πλεόνασμα και το αμερικανικό έλλειμμα συμπλέκονται συχνά σε μια σχεδόν μυθική αφήγηση. Η ιστορία λέει ότι η Κίνα χρησιμοποιεί μέρος του πλεονάσματός της για να αγοράσει ομόλογα του αμερικανικού δημοσίου προκειμένου να χρηματοδοτήσει άμεσα το εμπορικό έλλειμμα των ΗΠΑ – δηλαδή, τα αμερικανικά ψώνια στην Κίνα. Το παρακάτω γράφημα δείχνει ότι αυτό ίσχυε ουσιαστικά μέχρι το 2011 (πράγματι, βλέπουμε μια εκθετική αύξηση της αγοράς αμερικανικών κρατικών ομολόγων από την κινεζική κεντρική

τράπεζα στις αρχές της δεκαετίας του 2000). Ωστόσο, το παραμύθι διακόπτεται το 2012. Έκτοτε, το ποσό των ομοσπονδιακών ομολόγων που κατέχει το Πεκίνο δεν αυξήθηκε – το αντίθετο, μειώθηκε σταδιακά. Ακόμη κι αν συνεχίζει να συγκεντρώνει ένα τεράστιο ετήσιο εμπορικό πλεόνασμα, η Κίνα έχει σταματήσει να αγοράζει νέα αμερικανικά ομόλογα, ανανεώνοντας μόνο εν μέρει εκείνα που ήδη κατέχει.

Σχεδόν το ένα τέταρτο (7,6 τρισεκατομμύρια δολάρια) του δημόσιου χρέους των ΗΠΑ βρίσκεται στην κατοχή άλλων χωρών. Βέβαια, αντίθετα με την κοινή πεποίθηση, ο μεγαλύτερος κάτοχος αμερικανικού χρέους δεν είναι η Κίνα (1,095 τρισεκατομμύρια δολάρια τον Ιανουάριο του 2022) αλλά η Ιαπωνία (1,3 τρισεκατομμύρια δολάρια). Ούτε τα πετρελαιοπαραγωγά κράτη, όπως η Σαουδική Αραβία και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, είναι σημαντικοί αγοραστές ομοσπονδιακών ομολόγων – ακριβώς το αντίθετο. Ακόμη πιο σημαντικά είναι τα δυσανάλογα ποσά που κατέχουν το Λουξεμβούργο (311 δισ. δολάρια), η Ελβετία (299 δισ. δολάρια) και τα Νησιά Κέιμαν (271 δισ. δολάρια). Αυτό δείχνει υπερεθνικές οντότητες που αγοράζουν αμερικανικό χρέος από τους δικούς τους λογαριασμούς που βρίσκονται σε φορολογικούς παραδείσους (αν και πρέπει να σημειωθεί ότι τον τελευταίο χρόνο οι ΗΠΑ χρέωσαν κυρίως τη Βρετανία, τη Γαλλία

και τον Καναδά). Συγκριτικά, ξένοι κατείχαν περίπου το 11% των κινεζικών κρατικών ομολόγων τον Ιανουάριο, εκ των οποίων το ένα τέταρτο βρισκόταν στα χέρια της Ρωσίας. Η ανησυχία για το πάγωμα των ρωσικών αποθεμάτων από την Ουάσιγκτον αντανακλάται αμέσως στην αξία των αμερικανικών ομολόγων, τα οποία αντίκρισαν τον χειρότερο μήνα τους τον Φεβρουάριο με την αύξηση των επιτοκίων που συνδέονται με τις πωλήσεις (ή τη μη ανανέωση). Οι Κινέζοι σχολιαστές ανησύχησαν αμέσως για τα αμερικανικά αποθέματα της χώρας, φοβούμενοι ότι μακροπρόθεσμα –αν κλιμακωθεί η σύγκρουση με τους Αμερικανούς– θα έχουν την ίδια τύχη με τα ρωσικά.

Μια νομισματική καταιγίδα είναι απίθανη. Αυτό που θα ακολουθήσει, όπως μπορούμε να δούμε από το παραπάνω γράφημα, θα είναι ένα σταδιακό σφίξιμο του ζωναριού με λίγα ξαφνικά τραντάγματα, ώστε να μην προκληθεί η κατάρρευση του δολαρίου (ή η ανατίμηση του κινεζικού γουάν). Ωστόσο, τα ρήγματα στις παγκόσμιες οικονομικές σχέσεις παραμένουν και δείχνει σαν να έχει κοπεί το υφαντό της παγκοσμιοποίησης. Ο μεγαλύτερος συμβολισμός αυτού είναι το περίτεχνο τελετουργικό που αναπτύσσεται γύρω από τη σύνοδο κορυφής των G20, η οποία πρόκειται να πραγματοποιηθεί το φθινόπωρο στο Μπαλί. Για να ρίξει αλάτι στην πληγή, ο Πούτιν πέταξε την ιδέα να συμμετάσχει, σπέρνοντας τον πανικό μεταξύ των μελών του ΝΑΤΟ και G20, τα οποία θα πρέπει είτε να ανεχθούν την παρουσία του είτε να τον αποβάλουν, διακινδυνεύοντας την αντίδραση και πολύ πιθανόν την αποχώρηση άλλων χωρών, όπως η Ινδία και η Σαουδική Αραβία (θυμίζουμε ότι μεταξύ αυτών που απείχαν από την πρόταση του ΟΗΕ για την καταδίκη της Ρωσίας ήταν η Κίνα, η Ινδία, η Σαουδική Αραβία, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, το Πακιστάν και δεκατέσσερεις αφρικανικές χώρες, συμπεριλαμβανομένης της Νότιας Αφρικής). «Κανένα μέλος δεν έχει το δικαίωμα να διαγράψει μια άλλη χώρα από μέλος», διαβεβαίωσε το κινεζικό Υπουργείο Εξωτερικών, «οι G20 θα πρέπει να εφαρμόσουν μια πραγματική πολυμέρεια, να ενισχύσουν την ενότητα και τη συνεργασία».

Ο αποκλεισμός της Ρωσίας από τους G20 θα ήταν εφικτός μόνο αν συνοδευόταν από την αποπομπή της από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου. Αυτό όμως θα σήμαινε τον θάνατο της παγκοσμιοποίησης όπως την ξέρουμε. Προφανώς, καμία από τις μεγάλες δυνάμεις δεν είναι έτοιμη για αυτού του είδους τη διάλυση. Οι ΗΠΑ φαίνονται όλο και πιο αβέβαιες για την αποπαγκοσμιοποίηση, όπως έδειξε πρόσφατα ένα νοσταλγικό άρθρο στο *Foreign Affairs* με τίτλο «Το τέλος της παγκοσμιοποίησης;» Ας μην ξεχνάμε ότι ο Μπάιντεν αντιμετωπίζει ενδιάμεσες εκλογές τον Νοέμβριο και κινδυνεύει με μια πρωτοφανή πανωλεθρία (και μια εξέγερση στο ίδιο του το κόμμα) αν πάει σε αυτές με ανεξέλεγκτο πληθωρισμό και εκτόξευση των τιμών των καυσίμων.

Το πρόβλημα που κανείς δεν δείχνει ικανός για να επιλύσει είναι η υπερκέραση των διαφορετικών χρονικών οριζόντων: μήνες μαχών στην Ουκρανία, χρόνια επιπτώσεων από τις κυρώσεις, και δεκαετίες μιας νέας παγκόσμιας τάξης (στην οποία ο τελικός ρόλος της Ρωσίας παραμένει μυστήριο, με ή χωρίς τον Πούτιν). Το βέβαιο είναι ότι η κινεζική κυβέρνηση παίρνει τις προφυλάξεις της για να αποφύγει το πλήγμα από την αποδιάρθρωση της παγκοσμιοποίησης, γνωρίζοντας πολύ καλά ότι η ίδια –πολύ περισσότερο από τη Ρωσία– είναι ο πραγματικός στόχος των ΗΠΑ. Μετά την τηλεφωνική επικοινωνία μεταξύ Μπάιντεν και Σι στις 18 Μαρτίου, ένας παρουσιαστής της κινεζικής κρατικής τηλεόρασης παραφράζει κοροϊδευτικά το αίτημα του πρώτου προς την Κίνα: «Μπορείς να με βοηθήσεις να πολεμήσω τον φίλο σου, ώστε να μπορέσω να επικεντρωθώ αργότερα στο να πολεμήσω εσένα;».

[1] Ο Μάρκο Ντ’ Εράμο είναι Ιταλός δημοσιογράφος. Το παρόν κείμενο δημοσιεύτηκε στο New Left Review στις 29/3/2022.

[2] Αριστοκρατική συνοικία στο κέντρο του Λονδίνου. (Σ.τ.Μ)